

8

Ulrika Eleonora Stålhammar

Adelsdam och artillerist

Sommaren 1728 får svenska myndigheter in en vädjan från en kvinna inom den småländska lågadeln, en viss Ulrika Eleonora Stålhammar. Hon skriver att hon har begått ett brott, och vill att detta prövas i domstol – och hon författar sitt brev i det danska Helsingör, där hon kan vänta in den svenska reaktionen i någorlunda säkerhet. Vad var då detta för ett gruvligt brott som hon hade begått?

Ulrika Eleonoras berättelse tog sin början fyrtio år tidigare, när hon föddes på Stensjö säteri år 1688 eller möjligen 1689. Vi befinner oss alltså precis som i kapitlet om Ingela Gathenhielm i slutet av Sveriges stormaktstid, och eftersom ett antal sidor vänts sedan det kapitlet upprepar vi att landet vid den här tiden utmärks av stor landyta, av en strikt luthersk kyrka och av kungligt enväld stöttat av en ståndsriksdag och en aristokratiskt präglad byråkrati.

Ulrika Eleonoras farfar Per Stålhammar adlades 1650, och med tiden avancerade han till att bli både överste

kvinnor historien glömde

och chef för Smålands ryttare. Hans fyra söner blev militärer, och hans två döttrar gifte sig med militärer. Hans sjutton manliga barnbarn blev alla militärer, och av hans femton kvinnliga barnbarn gifte sig alla med militärer, utom två – av dessa två förblev en ogift, och den andra var Ulrika Eleonora. Man kan lugnt säga att släkten hade en koppling till det militära, och det är möjligt att detta påverkade de händelser som skulle följa.

Ulrikas mor hette Anna Brita Lood, och hennes far var överstelöjtnant Johan Stålhammar, en av de där fyra militära sönerna till släktens anfader. Hon växte upp på släktgården Stensjö säteri i Svenarums socken i Småland, och vare sig det nu var släktens militära traditioner eller något annat visade hon snart en förkärlek för jakt, hästar och vapen. De omkring henne förvånades och sa att det var synd att hon inte hade blivit en karl, för sådana saker tillhörde männens värld.

Denna tämligen idylliska barndom skulle tyvärr få ett snabbt slut. Som vi också såg i kapitlet om Ingela Gathenhielm utbröt år 1700 det så kallade Stora nordiska kriget, där Sverige ställdes mot Danmark, Polen och Ryssland. Den nye kungen Karl XII tågade ut med sina karoliner och tvingade både Danmark och Polen till fred, men efter nederlaget mot Ryssland i slaget vid Poltava 1709 kom alla fiender tillbaka med förnyad styrka.

Ulrika Eleonoras far hade lämnat armén 1702, två år efter krigsutbrottet, och slagit sig ner på släktgården. Han var dock hårt skuldsatt, och när han avled 1711 visade det sig att han dessutom var skyldig armén pengar. Det blev därmed inte mycket kvar för hans sex döttrar och två söner. Sönerna blev som vi redan har sett militärer, och fem

ulrika eleonora stålhammar

av döttrarna gifte sig med militärer, men den havererade ekonomin gjorde att de inte kunde få ihop hemgift nog för äktenskap med högre, adliga officerare. Det blev alltså fem soldater av ganska låg rang, tre korpraler, en sergeant och en trumpetare, och hustrur till den sortens män levde inte adelsliv utan arbetade i hushållet och på gården.

Detta var inget för Ulrika Eleonora, som senare skulle berätta att hon åren efter faderns död såg den ena systemen efter den andra gifta sig utan att bli det minsta imponerad av deras öden. Fordringsägarna tog dock släktgården, så det var inte som om hon hade mycket val – när familjens ekonomi hade gått i stöpet fanns det inte så många andra utvägar för adliga kvinnor än att få tag på makar som försörjde dem. Män hade många fler alternativ. Kanske var det vad hon till sist insåg.

Morgonen den tionde mars 1713 befann sig Ulrika Eleonora, nu 24 år gammal, på gården Åkerhult som ägdes av systemen Katarina och den trumpetare som hon gift sig med. Här tog Ulrika farväl av sin släkt, som hade samlat ihop pengar inför den resa som hon skulle företa. Det fanns som vi sett inte så många andra utvägar än äktenskap, men gifta sig ville hon inte, så nu skulle hon rida till Stockholm och försörja sig där. Vi vet inte hur hon övertygade sina släktingar om att detta var en god idé, men vi vet att hon utelämnade en viktig detalj i planen.

Ulrika Eleonora red iväg mot Stockholm, och den kvällen, innan hon kom fram till värdshuset där hon tänkt tillbringa natten, tog hon på sig manskläder som hon sytt av faderns efterlämnade plagg. Det var Ulrika Eleonora Stålhammar som lämnade Åkerhult, men det var Wilhelm Edstedt som trädde in på värdshuset.

Berättelsen fortsätter i
Svenska kvinnor historien glömde

Stefan Högberg, Historieporten, Göteborg 2019
isbn 978-91-519-1560-9